

Гендерна політика очима української молоді :
XII Регіональний науковий конкурс молодих вчених, Харків, 2018 р.

КІБЕРБУЛІНГ В УКРАЇНІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Цебинога В. Ю.

Наук. керівн.: провідн. наук. співроб., канд. юрид. наук **Чумак В. В**

Харківський національний університет внутрішніх справ

Сучасний стан суспільних відносин та напрямки діяльності держави показують шлях євроінтеграції. Європейська інтеграція України передбачає гармонізацію вітчизняного законодавства з метою досягнення на практиці високих європейських стандартів регулювання гендерних відносин. Сучасна державна політика України має спрямовуватися на подолання усіх форм і проявів дискримінації за ознакою статі, на створення політичного підґрунтя та необхідних соціальних умов для найбільш повної реалізації природної здібності жінок і чоловіків у всіх сферах трудового, суспільного та особистого життя [1, с. 6].

Сучасне суспільство характеризується динамікою змін та зміною стереотипів, що складаються у тій чи іншій соціальній дійсності. Починаючи з малечку дітей навчають певним правилам поведінки, яким має відповідати жінка та чоловік у майбутньому, у зв'язку з чим діти формують своє бачення вирішення певних питань з якими вони стикаються у своєму побуті, у дитячому садочку, школі, а при досягненні дорослого віку – на роботі та у своїй професійній діяльності. На цій основі у дітей, підлітків формуються певні стереотипи, які можуть впливати на інших осіб позитивним або негативним чином, враховуючи при цьому ряд другорядних факторів.

За останні десятиріччя гендерні дискурси зазнають змін залежно від культурно-історичного часу та простору. Значних змін за останні роки зазнала суть гендерних відносин, тому на сьогоднішній день гендерний вимір належить до всіх рівнів суспільного життя, а поняття «гендер» стало центром уваги для багатьох наук [2, с. 29].

Стрімкий процес розвитку суспільства, зокрема, шкільного середовища, призвів до появи нових загроз, які спочатку мали досить високий рівень латентності, що мав наслідком бар'єри у спілкуванні між однолітками. Дане явище має назву булінг. На сьогодні булінг досить відоме явище, що має наразі перспективу свого законодавчого закріплення та вирішення питання щодо

забезпечення засобів його протидії у шкільному середовищі. Натомість з розвитком комп'ютерних технологій, інформаційних систем та комунікацій поряд із значними можливостями для своїх користувачів виникла і нова загроза – кібербулінг.

Кібербулінг – як досить нове для суспільства соціальне явище виникло досить недавно, як продовження булінгу, але вже в іншій соціальній дійсності – у віртуальній реальності, яка з кожним днем набираю свого розповсюдження та носить досить фатальні інколи наслідки.

Кібербулінг – це різновид агресивної поведінки (агресія в мережі Інтернет), що реалізується шляхом розповсюдження негативної інформації про особу в мережі Інтернет.

На сьогодні склалася практика, що єдиного розуміння визначення поняття «кібербулінг» немає, а існують певні думки науковців та практиків, що розглядають кібербулінг крізь призму свого предмета дослідження.

Кібербулінг – це новітня форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж тощо [3, с. 2].

Із матеріалів вільної енциклопедії ми можемо знайти наступне визначення кібербулінгу, кібербулінг (кібермоббінг) - термін, походить з англійської мови (від англ. CyberMobbing), також може вживатися Інтернет-моббінг (Internet-mobbing), кібербуллінг (Cyberbullying), під яким розуміються умисні образи, погрози, дифамації і повідомлення іншим даних, що компрометують за допомогою сучасних засобів комунікації, як правило, протягом тривалого періоду часу [4].

Кібербулінг – це напади з метою нанесення психологічної шкоди, які здійснюються через електронну пошту (е-мейл), миттєві повідомлення («аську» - ICQ та інші системи), розгортаються в чатах, на веб-сайтах, в соціальних мережах; діють через текстові повідомлення або через зображення (фото, відео); до кібер-буллінгу відносять також терор за допомогою мобільного телефонного зв'язку. Кібербулінг кидає новий виклик батькам, освітянам, іншим дорослим, які спілкуються з дітьми, адже він начебто і не є реальним, але, нажаль, шкода, яку він завдає, - повністю реальна [3, с. 9].

Кібербулінг у своєму прояві має декілька форм та видів. Зокрема кібербулінгу реалізується у двох основних формах: персоніфікованій, яка передбачає адресну розсилку інформації жертві, та не персоніфікованій, що полягає в розповсюдженні інформації жертві й поширенні її в публічному інформаційному просторі для невизначеного кола осіб, створюючи навколо жертви в референтних соціальних групах (клас, двір, школа) негативну обстановку неповаги, приниження, засудження, ізоляції тощо. Друга форма кібербулінгу є значно більш суспільно небезпечною.

Також кібербулінг має різні типи свого прояву. В США країнах ЄС виділяють вісім типів кібербулінгу, що були запропоновані американками Робін Ковальські, С'юзан Лімбер і Патріція Агатстон [3, с. 14–17], а саме:

1. Перепалки, або флеймінг (від англ. flaming – пекучий, гарячий, полум'яний) – обмін короткими гнівними і запальними репліками між двома чи більше учасниками, використовуючи комунікаційні технології. Частіше за все розгортається в «публічних» місцях Інтернету, на чатах, форумах, дискусійних групах, інколи перетворюється в затяжну війну (холіво – від англ. – свята війна). На перший погляд, флеймінг – це боротьба між рівними, але в певних умовах вона теж може перетворитися на нерівноправний психологічний терор. Так, неочікуваний випад може привести жертву до сильних емоційних переживань, особливо на тому відтинку часу, коли вона не знає, хто серед учасників яку займе позицію, наскільки її позиція буде підтримана значущими учасниками;

2. Нападки, постійні виснажливі атаки (англ. harassment) – найчастіше це залучення повторюваних образливих повідомлень, спрямованих на жертву (наприклад, сотні СМС – повідомлень на мобільний телефон, постійні дзвінки) з перевантаженням персональних каналів комунікації. На відміну від перепалки, атаки більш тривалі й односторонні. У чатах чи на форумах нападки теж трапляються. В онлайн-іграх нападки найчастіше використовують грифери (grieffers) – група гравців, які мають на меті не перемогу в певній грі, а руйнацію ігрового досвіду інших учасників;

3. Обмовлення, зведення наклепів (denigration) – розповсюдження принизливої неправдивої інформації з використанням комп'ютерних технологій. Це можуть бути і текстові повідомлення і фото, і пісні, які змальовують жертву в шкідливій інколи сексуальній манері. Жертвами можуть

ставати не тільки окремі підлітки, трапляється розсилка списків (наприклад, «хто є хто», або «хто з ким спить» в класі, школі), створюються спеціальні «книги для критики» (slambooks), в яких розміщуються жарти про однокласників, де також можуть розміщуватись наклепи, перетворюючи гумор на техніку «списку групи ненависті», з якого вибираються мішені для тренування власної злоби, зливання роздратування, переносу агресії тощо;

4. Самозванство, втілення в певну особу (impersonation) – переслідуюч позиціонує себе як жертву, використовуючи її пароль доступу до її аккаунту в соціальних мережах, блогу, пошти, системи миттєвих повідомлень тощо, а потім здійснює негативну комунікацію. Організація «хвилі зворотних зв'язків» відбувається, коли з адреси жертви без її відому відправляються ганебні провокаційні листи її друзям і близьким за адресною книгою, а потім розгублена жертва не очікувано отримує гнівні відповіді. Особливо небезпечним є використання імперсоналізації проти людей, включених до «списку груп ненависті», адже наражає на реальну небезпеку їхнє життя;

5. Ошуканство, видурювання конфіденційної інформації та її розповсюдження (outing&trickery)- отримання персональної інформації в між особовій комунікації і передача її (текстів, фото, відео) в публічну зону Інтернету або поштою тим, кому вона не призначалась;

6. Відчуження (остракізм), ізоляція. Будь-якій людині, особливо в дитинстві, притаманно сприймати себе або в якійсь групі, або поза нею. Бажання бути включеним у групу виступає мотивом багатьох вчинків підлітка. Виключення із групи сприймається як соціальна смерть. Чим в більшій мірі людина виключається із взаємодії, наприклад, в грі, тим гірше вона себе почуває і тим більше падає її самооцінка. У віртуальному середовищі виключення також наражає на серйозні емоційні негаразди, аж до повного емоційного руйнування дитини. Он-лайн відчуження можливе в будь-яких типах середовищ, де використовується захист паролями, формується список небажаної пошти або список друзів. Кібер-остракізм проявляється також через відсутність швидкої відповіді на миттєві повідомлення чи електронні листи;

7. Кіберпереслідування – це дії з прихованого вистежування переслідуваних і тих, хто тиняється без діла поруч, зазвичай зроблені нишком, анонімно, з метою організації злочинних дій на кшталт спроб зґвалтування, фізичного насильства, побиття. Відстежуючи через Інтернет необережних

користувачів, злочинець отримує інформацію про час, місце і всі необхідні умови здійснення майбутнього нападу;

8. Хепіслеппінг (від англ. happyslapping – щасливе ляскання) – відносно новий вид кібер-булінгу, який починався в англійському метро, де підлітки прогулюючись пероном раптом ляскали один одного, в той час як інший учасник знімав цю дію на мобільну камеру. В подальшому за будь-якими відеороликами, в яких записано реальні напади, закріпилась назва хепіслеппінг. Відеоролики нападів з метою гвалтування чи його імітації інколи ще називають хоппінг – наскок (особливо поширений в США). Ці відеоролики розміщують в Інтернеті, де його можуть продивлятися тисячі людей, зазвичай без жодної згоди жертви. Інша форма хепіслеппінгу – це передавання сюжетів мобільними телефонами. Починаючись як жарт, хепіслеппінг може завершитись трагічно, як це сталося із 18-річним Трістоном Крістмасом, якого група хлопців побила для того, щоб зняти відео для Інтернету, а коли він, вдарившись головою, помирав кинутий на підлозі, вбивця і спостерігачі пішли продовжувати вечірку.

Варто зазначити, що незважаючи на велику кількість форм та типів свого прояву кібербулінг має власну усталену структуру: жертва – кібербулер (булер) – свідки (спостерігачі). В даній кібербулінг системі виникають певні стереотипи щодо того, кому яку роль виконувати, що яскраво виявляється у житті. Тому, дана робота направлена на те, щоб виявити гендерні особливості учасників кібербулінг структури. Тобто, виникає необхідність гендерної репрезентації у якісно новій соціальній реальності (віртуальний простір) у соціальній взаємодії учасників кібербулінг структури, оскільки її правила досить часто є незрозумілими та здатні викликати кризу гендерної ідентичності.

Питання щодо визначення гендерної ідентичності та гендеру взагалі у світлі кібербулінгу в Україні та за кордоном досліджується вперше, що говорить про нагальність та актуальність даної тематики та визначення гендерних особливостей учасників кібербулінг – структури для подальших наукових пошуків та досліджень.

Загалом, кібербулінг – структура виглядає наступним чином:



Кібербулер – це особа, яка безпосередньо здійснює інтернет – агресію на жертву з метою дошкулити, принизити або іншим чином нанести моральної шкоди іншій особі. Досліджуючи питання гендерного компоненту даної категорії учасників кібер-структури варто зазначити, що показники у порівнянні з 2008 роком помітно розрізняються. Так, за кордоном дослідження показало, що 16 % з опитаних людей самі коли-небудь займалися кібербулінгом в Інтернеті, а 40 % з них сприймали дану дію як жарт, витівку, а у здійсненні кібербулінгу бере участь приблизно рівну кількість хлопчиків і дівчаток [4].

На сьогодні в Україні тенденція змінилася: найчастіше кібербулерами виступають дівчатка, при цьому масштаби з кожним днем набирають обертів та несуть нові форми своєї реалізації в Інтернет – просторі. Варто згадати перші наслідки від дії кібербулінгу. У Кременчуці група молоді знущалась над 14-річною школяркою та власноруч фільмувала свою жорстокість. А згодом відео знущань підлітки розмістили в соціальній мережі «Вконтакте». У вчиненні злочину обґрунтовано підозрюється група однолітків, яка складається із двох 15-річних дівчат та двох 17-річних хлопців. Переглядаючи матеріали справи, правоохоронці були вражені дитячою жорстокістю у ставленні до своєї ж подруги. Організували й чітко спланували конфліктну ситуацію, безпосередньо дівчата; вони змушували свою жертву роздягатися, погрожували та били, а «герої-хлопці» все це коментували та знімали на мобільний телефон. А почалося з того, що начебто одній із дівчат не сподобалось, як потерпіла глянула на її хлопця. Тож, порадившись. Вони вирішили «покарати» подругу [5].

Даний приклад яскраво показує тенденцію того, що гендерний компонент кібербулерів переважає на боці дівчат, а хлопці в даному випадку виконують роль – помічників, пособників кібербулера. При цьому безпосередньої ролі кібербулера хлопці не виконують.

Таким чином можна зробити висновок, що кількість дівчат кібербулерів значно переважає за хлопців, це пояснюється тим, що дівчата, на відміну від хлопців, є швидшими у своєму розвитку та вимагають від себе нових форм та видів своєї діяльності, що на сьогодні має дещо негативні тенденції.

Наступною категорією сучасної кібер-структури є жертви. Жертва у кібербулінгу – це особа, яка піддається впливу кібербулера, відчуває на собі тиск з його боку та піддається його дії з наслідками. Жертви переважно мають такі ознаки як:

1. фізичні вади – носять окуляри, поганочують, мають порушення опорно-рухового апарату, фізично слабкі;
2. особливості поведінки – замкнуті чи імпульсивні, невпевнені, тривожні;
3. особливості зовнішності – руде волосся, веснянки, відстовбурчені вуха, незвичну форму голови, надмірну худорлявість чи повноту;
4. недостатньо розвинені соціальні навички: часто не мають жодного близького друга, краще спілкуються з дорослими ніж з однолітками;
5. страх перед школою: неуспішність у навчанні часто формує у дітей негативне ставлення до школи, страх відвідування певних предметів, що сприймається навколишніми як підвищена тривожність, невпевненість, провокуючи агресію;
6. відсутність досвіду життя в колективі (так звані «домашні» діти);
7. деякі захворювання: заїкання, дислалія (порушення мовлення), дисграфія (порушення письма), дислексія (порушення читання); знижений рівень інтелекту, труднощі у навчанні;
8. високий інтелект, обдарованість, видатні досягнення;
9. слабо розвинені гігієнічні навички (неохайні, носять брудні речі, мають неприємний запах).

Незважаючи на вище зазначені ознаки, сформувалась тенденція гендерного компоненту жертв від кібербулінгу як 50% на 50%. Тобто, від дії кібербулінгу однаковою мірою страждають як дівчатка так і хлопчики. Однак

варто зазначити, що останнім часом спостерігається тенденція до того, що до фатальних наслідків, такі як суїцид – схильні в більшій мірі дівчата. Варто пригадати випадок у Чернігові наприкінці 2017 року. Коли однокласники спочатку побили дівчину у школі, а потім розмістили дане відео з коментарями, що принижують честь і гідність дівчини в мережі Інтернет через в соціальних мережах. Наступним прикладом кібербулінгу є випадок, що стався на Закарпатті, тоді школярка наклала себе руки через систематичні цькування в свою адресу в соціальних мережах.

Третьою ланкою у кібербулінг-структурі є свідки (очевидці або спостерігачі) – це ті особи, які безпосередньо участі у травлі, цькуванні не беруть, але і не протидіють даному явищу. Дані особи охочу можуть посміятися, або взагалі байдуже ставитися до того, що відбувається, їхня ролі все дедалі частіше набуває пасивної форми.

Щодо гендерної складової, то в даній групі – переважна більшість це хлопці. Як не дивно, а саме юнаки не створюють ніяким чином протидії чи перешкоди для того, щоб інші особи здійснювали кібербулінг. Дівчатка у даному випадку є більш рішучими та активними: вони не стоять осторонь та допомагають протидіяти кібербулінгу.

Таким чином, аналіз дослідженої літератури та реальної дійсності говорить про те, що активними кібербулерами є дівчатка, що є досить агресивно настроєними та виражають тягу до домінування та репресій. Хлопці та юнаки виконують більше роль пособників та надають підтримку діяльності своїх однолітків. Жертвами від кібербулінгу є в рівній мірі і дівчатка і хлопці, однак останнім часом спостерігається тенденція в бік дівчат. Щодо свідків, то в даному випадку переважає чоловічий гендерний аспект, оскільки дівчата більше виявляють протидію та активність у заходах безпеки жертв та власної у разі кібербулінгу.

Література:

1. Пищуліна О., Чернова А., Пашкова Г., Бритоусова О., Хопта А., Овсяник Т., Шаптала О. *Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України* : дослідження центру Разумкова. Київ, 2016. 244 с.

2. Венцель В.В., Питецька Н.І. До проблеми визначення гендерної рівності як головного чинника гендерних перетворень в Україні. *Гендерна політика очима української молоді* : матеріали підсумкової конференції XI Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 24 жовтня 2017 р. / [за заг. ред. : Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім О М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, С. 29-34.

3. Найдьонова Л.А. Кібербулінг або агресія в Інтернеті: способи розпізнання і захист дитини : метод.реком. Вип. 4. К., 2011. 34 с.

4. Кібермоббінг. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібермоббінг>.

5. Жорстокість дітей шокувала навіть досвідчених правоохоронців URL:http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/printable_article/751834;jsessionid=DB129117.